

кўмаклашди.

Шундай қилиб, ахборотлаштириш шароитида педагогнинг инновацион фаолиятига асосланган инновацион жараён таълим жараёни ва жамият фаолиятининг бошқа соҳаларини такомиллаштиришга қаратилган. Янги инновацион технологияларни

ўзлаштирган ва уларни кундалик педагогик фаолиятига фаол жорий этган педагогларга таълим муассасаларида ҳар доим эҳтиёж катта бўлганлигини ва таълим олувчиларни ўқитишда олий таълим тизимида катта аҳамиятга эга бўлишини алоҳида белгилаб ўтиш керак.

Адабиётлар

1. Мирзиев Ш.М. 2016 йил 18 октябрда Тошкент шаҳрида Ислом ҳамкорлиги ташкилотининг ташки ишлар Вазирлар маҳкамасининг 43-сессияси очилиш маросимидаги нутқи.

2. Azizxojayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogic mahorat. O'quv qo'llanma. -T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamgarmasi nashriyoti. 2006, 160 - б.

3. Словарь философских терминов. 2-е изд., доп. и испр. – Кемерово: 2011, -С. 255.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақола ахборотлаштириш шароитларида олий таълим муассасалари педагогининг инновацион фаолияти бўйичаги масалага бағишланган. Мақола муаллифи икки тизимнинг мазмуни, методлар, шакллар, ўқитиш воситаларини таққослаган ҳолда, ўқитишнинг анъанавий ва инновацион тизимларини жадвал кўринишида қиёсий таҳлилининг натижаларини келтирган.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящается вопросу инновационной деятельности педагога высшего учебного заведения в условиях информатизации. Автор статьи приводит в виде таблицы сравнительный анализ двух систем обучения: традиционной и инновационной, сопоставляя методы, формы, содержание и средства обучения.

SUMMARY

The article is devoted to the issues of the innovative activity of a teacher of a higher educational institution in the conditions of informatization. The author of the article gives a comparative analysis of the two learning systems in the form of a table: traditional and innovative, comparing methods, forms, content, and teaching aids.

БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ ЎҚУВЧИЛАРДА ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИК КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МОТИВЛАШТИРИШ

Ш.С.Шодмонова - профессор

Тошкент давлат педагогика университети

Х.Х.Ҳамзаев - катта илмий ходим-изланувчи

ЎзПФТИ

Таянч сўзлар: таълим-тарбия, ижтимоий фаоллик, таълим жараёни, креатив, фаолият.

Ключевые слова: образование-воспитание, общественная активность, образовательный процесс, креатив, деятельность.

Key words: education-upbringing, social activeness, educational process, creative, activity.

Мамлакатимизда мустақилликни қўлга киритган дастлабки кунларидан бошлаб таълим тизими бўйича аниқ мақсадга қаратилган ислохотлар изчиллик билан амалга оширилмоқда. Жумладан, таълим-тарбия жараёнини такомиллаштириш, мазкур жараён иштирокчиларининг моддий ва маънавий турмуш шароитини яхшилаш, таълимга турли янги инновацион технологияларни олиб кириш ва бўлгуси ўқитувчиларнинг касбий тайёргарлигини оширишга йўналтирилган чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Зеро,- деб уқитрган эди, Ўзбекистон республикаси Биринчи президенти И.А.Каримов, - биз жамиятимиз тараққиётини фақатгина иқтисодий, ижтимоий фаровонлик билан эмас, халқимизнинг маънавий баркамоллиги, демократик ва инсонпарварлик тамойилларининг кишилар онгида нечоғлик чуқур илдиз отиши билан баҳолаймиз” [1].

Бўлажак бошланғич ўқитувчилари ўқувчиларда ижтимоий фаоллик кўникмаларини шакллантириш тизимини такомиллаштиришда педагогик таълимни ижтимоийлаштириш муҳим аҳамиятга эга бўлиб таълим жараёнида амалга оширилади. Педагогик таълим жараёни эса бўлажак ўқитувчининг маънавий, ахлоқий, ижодий ва жисмоний потенциалини шакллантиришга йўналтирилганлиги билан ўқувчиларда ижтимоий фаоллик кўникмаларини шакллантиришда ижтимоийлик касб этади. Яни таълимни ижтимоийлаштириш бўлажак ўқитувчини ўз-ўзини англашга, ўз-ўзини назорат қилишга ва ўзини –ўзи шахс сифатида шаклланишига имкон беради.

Юқоридаги фикрларга таяниб айтиш жоизки яратилаётган бундай имкониятлардан оқилона фойдаланган ҳолда олий ўқув юртларида таълим-тарбия жараёнини ривожлантириш, илғор таълим-тарбия методларини ва воситаларини танлаш ҳамда инновацияларни таълим жараёнида тўла татбиқ этиш замон талабларига мос ижтимоий фаол, юксак

малакага эга мутахассислар тайёрлаш имконини беради.

Бундай вазибалар ўз-ўзидан амалга ошмайди бу ўринда бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг қизиқишлари, эҳтиёжлари ва имкониятларини ўрганиш, ўқув фаолиятини такомиллаштириш ва ривожлантириш орқали уларда ижтимоий фаолликни ошириш муҳим саналиб бунда мотивлаштириш ўзига хос аҳамиятга эга. Демак мазкур жараённи мотивлаштириш бшлажак ўқитувчиларни ижтимоий фаоллиги ва унинг даражаси билан белгиланади. Ижтимоий фаоллик ҳар бир шахснинг интилиши, ҳаётдаги мақсад-муддаолари, шахсий фаолияти, келажақда қўлга киритиши лозим бўлган етукли даражасига эришиш йўлида ўз имкониятларидан максимал фойдаланишда муҳим бўлган саъй ҳаракатлари билан белгиланади. Мазкур жараён шахснинг ташаббускорлик, ташкилотчилик, тadbиркорлик, фидойилик, ишбилармонлик инсонпарварлик, халқпарварлик каби фазилатларини ҳам ривожлантиришда ва мотив бўла олади.

Шундай экан, мотив ўзи нима? Мотив деганда нимани тушуниш мумкин.

Ижтимоий фаолликни шакллантиришда қайси мотивлар муҳим аҳамият касб этади? Ўқувчиларда мотивлар олдиндан шаклланган бўлиши мумкинми? Мотивларнинг қандай турлари мавжуд.

Е.П.Ильиннинг фикрига кўра, мотив – одамни муайян ҳатти-ҳаракатларга ундайдиган бош сабаб. Одамни фаолиятига ундовчи асосий сабаб унинг эҳтиёжларидир. Бинобарин, эҳтиёжларнинг турига қараб мотивлар ҳам ҳар хил бўлади. Психологияда мотивлар иккита катта категорияга бўлинади: табиий мотивлар ҳамда маънавий мотивлар. Мотивлар, уларнинг мазмунини акс эттириш шаклига қараб ҳам бир-биридан фарқ қилади: хиссиёт, тасаввур, фикр, тушунча, ғоя, маънавий идеал ва бошқа мотивлар. Баъзи ҳолларда мотив алоҳида ҳаракатларга ундаб, бу ҳаракатнинг мақсади билан бевосита мос келади.

Кўпинча, мураккаб фаолиятда мотив ҳаракат мақсадига бевосита мос келмай, бир мақсадни амалга ошириш учун бир қанча ҳаракатларни бажаришга тўғри келади. Шунинг учун фаолият предмети мотив ҳаракатининг ўзидир. Ҳақиқатда, мотивлар фаоллашган, мақсадга қаратилган, фақат ҳаёлда амалга ошувчи ёки идрок қилинган бўлиши мумкин. Асосан, буларнинг заминиди у ёки бу эҳтиёжлар туради [4:512].

А.Бурхоновнинг фикрича, эҳтиёжларнинг қондирилиши билан боғлиқ бўлган фаолиятга ундовчи ва унинг йўналишини белгиловчи сабаблар мотивлар деб аталади. Мотивлар ва мотивлаштириш психологияда субъектнинг ҳулқ-атвори ва фаолияти йўналишини белгилаб берадиган сабаблар сифатида қаралади [3:12].

Мотив тушунчаси адабиётларда турлича талкин қилинади. А.Маслоу мотивни эҳтиёж, қизиқиш билан боғласа, А.Н.Леонтьев мотивни эҳтиёжларни қаноатлантиришга хизмат қилади ва инсон фаолиятини йўналтирадиган ва уни қўзғатадиган объективлик деб қарайди. Л.И.Божович эса мотивни нафақат ташқи объектив омиллар, балки тасаввурлар, ғоялар, ҳис-туйғулар яъни а ички субъектив омилларда кўрин ади.

Шунингдек бир грух олимлар Дж.Гилфорд, Б.Р.Хилгард, К.Обуховский, А.Левицкий, П.И.Ивановлар мотивни фаолликни бошловчи ва уни қўллаб-қувватлаб турувчи омил, шахсни муайян бир хатти-ҳаракатга ундовчи, заруратни ҳис қилиниши, у ичимизда мақсадни қўйишга қўзғатади ва хатти-ҳаракатни амалга оширишда ёрдам берадиган воситаларни қабул қилишга олиб келади деб таъкидлайди [5:96-97].

Демак, олимларнинг юқорида мотив ҳақидаги фикр ва мулоҳазаларига тўхталадиган бўлсак улар шахсни хатти-ҳаракатга келтирувчи, ижтимоий фаоллик кўникмаларини шакллантиришга туртки бўлиб хизмат қилувчи, уларнинг мақсади, фаоллиги, интилиши, қизиқиши, орзу-истаги, нияти, манфаати, эҳтиёжи ва этиқодларини мотив деб қарайди.

Айрим олимлар эса мотивни жараён сифатида ҳам қараб, шахсларни хатти-ҳаракатга келтирувчи, яъни уларга таъсир кўрсатувчи, уларни йўналтирувчи, қизиқтирувчи омиллар деб ҳисоблайди.

В.А.Якунин ва Н.И.Мешковларнинг тадқиқот ишларида эса кучли ва кучсиз талабалар бир-биридан ақлий даражаларига кўра эмас, балки уларнинг ўқув фаолиятига мотивлаштирилишига кўра фарқланиши келтирилади. Кучли талабалар учун ички мотивлар аҳамиятли бўлиб, уларда ўз касбини юксак даражада эгаллаш эҳтиёжлари борлиги, мустаҳкам касбий билим ва амалий кўникмалар олишга интилишлари мавжудлиги ўзига хос аҳамият касб этади. Кучсиз талабаларнинг мотивлари вазиятга боғлиқ ташқи мотивлар бўлиб, улар ёмон ўқиганлиги учун жазодан қўрқиш, стипендиядан маҳрум бўлиш омиллари ва бошқа омиллар бўлиши мумкин [4].

Юқоридаги фикрларга асосланиб айтиш мумкинки, бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини ўқувчиларда ижтимоий фаолликни шакллантиришга тайёрлашда мотивлар ўзига хос муҳим аҳамият касб этади. Бўлажак ўқитувчиларда ижтимоий фаолликни шаклланиши ва ривожланиши ҳамда уларни касбга тайёргарлигини ошириш,шунингдек, ўқув жараёни ва мустақил таълим ва синфдан ташқари таълим жараёнларининг самарадорлигига мативлар бевосита боғлиқ бўлиб, мазкур жараёнлар ўқув фаолиятининг мувоффақиятли якунланишини ифодалайди.

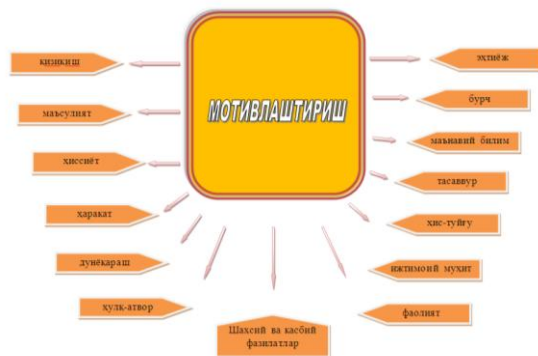
Бунда мотивларнинг хусусиятларини ҳисобга олиш, қандай мотивлар бўлажак ўқитувчиларни илм олишга йўналтириши ва қайсилари уларнинг ижтимоий фаоллигини таъминлашга, мустақил

ўрганишга, мустақил маълумот олишга ва ўзини-ўзи тарбиялаш ҳамда ўз устида мунтазаам ишлашга имкониятини яратишини билиш, уларнинг ижтимоий фаолликка оид тушунчаларини, тасаввури ва дунёқарашини олдиндан аниқлаш ўзига хос аҳамият касб этади. Шунингдек ижтимоий фаоллик кўникмаларини шакллантиришда мативацион ёндашув ҳам назарий, ҳам амалий аҳамиятга эга. Назарий аҳамияти шунда кўринадики ўқувчини ўқишга жалб қилишнинг, самарали таълим беришнинг психологик механизмларини, ўзига хосликларини замонавий талаблар даражасида ва янгича ёндашувлар воситасида ўрганиш бўлса, амалий аҳамияти – назарий билимларга асосланган ҳолда ўқувчиларда ижобий мотивларни шакллантириш ва ритвожлантириш назарда тутилади. Демак мативацион ёндашув ўқувчиларни ижтимоий фаоллигини ўштиришда ўзига хос омил бўлиб хизмат қилади.

Маълумки, бўлажак ўқитувчиларни касбга тайёргарлик жараёнида уларда атроф оламнинг турли томонларига муносабатининг ўзгариши ва такомиллашиши содир бўлади (юз беради), меҳнатга ижтимоий фаолиятга тайёрлик мотивлари айнан шу даврда шаклланади. Бўлажак ўқитувчилар амалиётда машғулотларда олинган назарий билимларнинг ҳақиқийлигига, тўғрилигига ишонч ҳосил қилади, меҳнатнинг ўзи эса уларни янги билимлар билан бойитади, касбий кўникмаларни шакллантиради. Фаолиятнинг танланган соҳасида бунёдкорлик ишларида фаол қатнашиб, улар замонавий ходимдан нафақат юқори (юксак) маҳорат, балки билимларни ишлаб чиқаришнинг тез (жадал) ўзгарувчи шароитларида қўллаш маҳорати, янги технология, янги иш турларини тез ўзлаштириш, яъни уларда ижтимоий бурч кўникма ва малакалари талаб қилинишини тушунадилар.

Ўқувчида ижтимоий бурчни ҳис этиш кўникмасининг шаклланиши келгусида ижтимоий бурчни ситкидилдан адо этишга ундайди. Демак, ижтимоий бурчни ҳис этиш бошқа ва уни ижро этиш, амалда кўрсатиш бошқа эканлиги изланишлар жараёнида маълум бўлди. Шундан келиб чиқиб, ижтимоий бурч ва ижтимоий масъулият масаласи шахснинг ижтимоий ҳулқ-атвор мотивлари тарбияси кўринишида қаралади [282].

Демак, бўлажак ўқитувчиларни ўқувчиларда ижтимоий фаоллик кўникмаларини шакллантириш тизимини такомиллаштиришда учун мотивларнинг турлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятларини, уларда мавжуд бўлган эҳтиёжларни, тушунчалари ва тасаввури, дунёқараши ва қизиқишларини, шахсга йўналтирилган таъсирнинг ўзига хос хусусиятларини, хатти-ҳаракатлари, интилишлари креатив ва тизимли ёндашувларнинг ҳамда инновацион фаолиятнинг заруриятини мотивлаштириш жараёни самарадорлигига таъсир этувчи омиллар сифатида инобатга олиниши зарур саналади (1.1.-расм).

2.3-расм. Мотивлаштириш мувоффақиятига таъсир этувчи омиллар

Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини ўқувчиларда ижтимоий фаоллик кўникмаларини шакллантириш тизимини такомиллаштиришда мотивлаштириш жараёни мувоффақиятига таъсир этувчи омилларни мувоффақиятини белгилловчи куйидаги кўрсаткичлар алоҳида аҳамиятга эга.

- бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини ўқувчиларда ижтимоий фаоллик кўникмасини шакллантиришнинг асосий тушунчалари, уларнинг кизикиши, эҳтиёжи, дуёкараши, тафаккури, тасаввури ва имкониятларидан фойдаланишнинг заруриятини белгилловчи хусусиятлар;

- ижтимоий фаоллик кўникмасини шакллантириш тизимини такомиллаштиришда кўзланган мақсадларни муваффақиятли ҳал этиш натижаларига мос келувчи мотивлар, омиллар ва воситаларнинг

ўзига хос хусусиятлари;

- бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини ўқувчиларда ижтимоий фаоллик кўникмасини шакллантиришнинг зарурий ва қулай шарт-шароитлар яратувчи креатив жараённинг ўзига хос хусусиятлари;

- бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини ўқувчиларда ижтимоий фаоллик кўникмасини шакллантириш жараёнларини ташкил этишда ижодий ёндашув, тизимли ёндашув, инновацион ёндашув, шахсга йўналтирилган фаолиятли ёндашув, акмеологик ёндашувлардан фойдаланишнинг ўзига хос хусусиятлари;

- бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини ўқувчиларда ижтимоий фаоллик кўникмасини шакллантириш тизимини такомиллаштиришда ахборотларнинг ишончилиги ва янгилигига асосланишнинг ўзига хослиги.

Адабиётлар

1. Каримов И.А. Юсак маънавият - енгилмас куч. -Т.: «Маънавият», 2008.
2. Асмалов А.Г. Знаем ли мы себя? Неосознанные механизмы регуляции поведения личности. -М: «Знание», 1989. -С. 41.
3. Бурханов А., Турғунов С.Т. Психология: Маърузалар тўплами. -Тошкент: НамМПИ, 2000. 94-б.
4. Климов Е.А. Социальные и биологические в контексте проблемы формирования профессиональной пригодности. В кн.: Соотношение. Биологического и социального в человеке. Материалы к симпозиуму в г.Москве, сент. 1973. -М.: 1975, 210-220-б.
5. Хайдаров Ф.И. Ўқув фаолияти мотивацияси: Монография. – Тошкент: «Фан», 2005. 122-б.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада бўлажак ўқитувчиларнинг ижтимоий фаоллигини шакллантиришнинг илмий-назарий асослари ишлаб чиқилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются научно- педагогические основы формирования общественной активности у будущих учителей.

SUMMARY

In the article the author studies scientific pedagogical bases of formation of social activity in the future teachers.

ШАХСГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ЁНДАШУВ ЎҚУВЧИЛАРНИ ИЖОДИЙ ФАОЛЛИККА УНДАШ АСОСИ СИФАТИДА

Г.З.Юсупова – ўқитувчи

Ажинияз номидаги Нукус ДПИ ҳузуридаги ХТХҚТМОМ

Таянч сўзлар: ижодий фаоллик, ишчанлик, мулоқот, ўқув жараёни, таълим мазмуни, шахс, ижтимоий фаоллик, ўқувчи, таянч компетенциялар, фанга оид компетенциялар

Ключевые слова: творческая деятельность, работоспособность, общение, учебный процесс, содержание образования, личность, социальная деятельность, ученик, ключевые компетенции, предметные компетенции.

Key words: creative activity, work ability, communication, teaching process, education content, personality, social activity, pupil key competencies, subject competencies.

Бугунги кунда таълим соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар таълимнинг функционал парадигмасидан ўқувчиларни ривожлантиришнинг когнитив-интеллектуал парадигмасига ўтишга йўналтирилгандир. Бу инсонпарварликка асосланган шахсга йўналтирилган ўқув-билув жараёнини ташкил этишни тақозо қилмоқда. Ўқув-билув жараёни табиатини билиш асосида уни лойиҳалаш ўқувчи шахси мавқеини мустақамлаш имкониятини кенгайтиради. Ўқувчининг ўз шахсий вазифаларини бажаришга тайёрлиги шахс сифатида мавжудлигининг маданий-ахлоқий негизини белгилайди.

Маълумки, рефлексив фаолият фикрий-ижодий, танловга асосланган, масъулиятлилик, мустақилликларни шахсга йўналтирилган таълимнинг мақсади сифатида эътироф этади. Ўқув фаолиятининг асосий натижалари таълим мазмуни ва ўқув жараёнининг таркибий қисмларида ўз ифодасини топади. Бундай шароитда ўқувчиларнинг ўқув

предмети мазмунини ўзлаштиришга бўлган интилиши мазкур мазмун сифат жиҳатдан янги моҳият касб этганлиги учун ҳам ортиб бормоқда. Чунки реклексив фаолият ҳам таълим мазмуни, ҳам ўқувчи шахсининг тажрибасини бойитувчи восита сифатида намоён бўлмоқда. Шахснинг рефлексив фаолияти унинг ўзига хос имкониятлари сифатида талкин этилади. Ўқувчиларда ижодий фаоллиқнинг ривожланиши янги парадигма доирасида жадаллашади.

Аксарият педагоглар ва психологларнинг ишларида таълим пухта ўйланган, мустақил лойиҳалаштирилган, ўзининг ички, муайян даражада ёпик, педагогик фаолият табиатига мос тарзда ташкил этилган жараён сифатида талкин этилади. Жумладан, Р.Сафарова, М.Махмудов, О.Розиқов, Б.Адилов, Э.Ғозиев, М.Давлетшин, М.Махмуртов, Е.В.Бондаревская, М.В.Кларин, Г.А.Ковалев, И.А.Колесникова, Н.А.Митина кабиларнинг ишларига дидактик жараённинг ўзига хос хусусиятлари ўз ифодасини топган. Ўқувчи шахсига йўналтирилган